

УДК 364.04

А. О. Ангелова, к. філос. н., докторант

**БЛАГОДІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ
У СФЕРІ ОПІКИ НАД ЛІТНІМИ ЛЮДЬМИ**

Анотація. У статті висвітлено основні напрямки благодійницької діяльності волонтерів українських церков та релігійних общин у сфері опіки над літніми людьми. Зазначено, що подальша координація дій урядових та громадських організацій, а також розвиток цього виду соціальної роботи, сприятиме покращенню складної геронтологічної ситуації в Україні.

Ключові слова: старість; старіння; релігійна геронтологія; соціальна опіка.

А. О. Ангелова, к. філос. н., докторант

**БЛАГОТВОРИТЕЛЬНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ УКРАИНСКИХ РЕЛИГИОЗНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ
В СФЕРЕ ОПЕКИ НАД ПОЖИЛЫМИ ЛЮДЬМИ**

Аннотация. Статья освещает основные направления благотворительной деятельности волонтеров украинских церквей и религиозных общин в сфере опеки над пожилыми людьми. Отмечено, что дальнейшая координация действий правительственных и общественных организаций, а также развитие этого вида социальной работы, будут способствовать улучшению сложной геронтологической ситуации в Украине.

Ключевые слова: старость; старение; религиозная геронтология; социальная опека.

А. О. Anhelova, Candidate of Philosophy
Sciences, Doctoral**CHARITABLE ACTIVITIES OF UKRAINIAN RELIGIOUS ORGANIZATIONS
IN THE CUSTODY OF THE ELDERLY**

Abstract. The subject of the publication is highlighting the main directions of charity working with older people of volunteers from Ukrainian churches and religious communities. The purpose of article is to study the experience of charitable activities Ukrainian parishioners in the custody field of the elderly. Research methodology is based on using the phenomenological approach and structural methods. The scientific novelty. This scientific research is the first attempt to understand of main directions of charity working with older people of Ukrainian congregations. Results. Gerontological work of believer volunteers is carried out in several ways: caring for infirm elderly people at home, palliative care, financial and material assistance for alone, disabled and poor pensioners, prevention of an abuse of the elderly, psychological help for old people, missionary activity, creation of specialized hospice and day support centers for the elderly, participation in the system of continuous education, the opening of universities for the third age, missionary work by dint of the religious media (periodicals, radio, television, internet resources, etc.), involving the retired persons in active social and religious activities, including care for the weak, the sick, orphans and so on. The study outlines the experience of charity work of Christian organizations «Eleos-Ukraine», «Caritas Ukraine», «Community of Sant'Egidio», «The Salvation Army's International», «Humanitarian assistance response team», «Latter Days Charity», etc.; also analysed the work of religious communities of Jewish, Islamic, Orientalist directions. Conclusions. The article is noted that the further diversity of this type of social work will contribute to the improvement of the complicated gerontological situation in Ukraine.

Keywords: age; aging; religious gerontology; the ideal of old age.

Актуальність теми дослідження. Невпинне старіння людства, яке набуває світового масштабу, спонукає міжнародне співтовариство до концептуального перегляду та системної перебудови стратегії вирішення проблем старості. Діяльність по протидії негативним наслідкам старіння є основним важелем вирішення однієї з ключових глобальних проблем нашого часу. Позитивний досвід у цій сфері, накопичений у цілому ряді країн з розвиненою економікою, є добрим

прикладом для розбудови відповідної національної стратегії, яка вкрай потрібна старіючому українському суспільству.

Постановка проблеми. Українська пенсійна реформа, проведення якої є неминучим, хоча і складним кроком до стабілізації та економічного розвитку країни, являє собою серйозний виклик не лише державі, а й громадянському суспільству. Світові тенденції свідчать про те, що навіть в економічно стабільних країнах проблему старіння неможливо вирішити лише за рахунок діяльності урядових організацій. Саме тому «Мадридський міжнародний план дій з питань старіння» (ММПДС), прийнятий на другій Всесвітній асамблеї ООН з питань старіння у 2002 р., проголосив важливість подальшого залучення громадянського суспільства до опіки над пенсіонерами, стимуляції самоорганізації літніх людей, які б стежили за імплементацією заходів щодо прав, потреб та очікувань старіючих членів суспільства [1]. В складних соціально-економічних та політичних умовах, які склалися у нашій країні, надзвичайно актуальним постає використання ресурсів неурядових, у тому числі громадських та релігійних організацій, які здатні покращити важку ситуацію в соціальній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема пастирського піклування та допомоги старіючим особам досить широко висвітлена у західній соціальній та релігійній геронтології. Це проблемне поле відображає, зокрема, збірка «Нові напрямки в релігії та старінні», що порушує широке поле питань, які постають перед духовниками і волонтерами, що працюють із літніми людьми: бідність, погіршення здоров'я, фізіологічні зміни, депресія та самогубство серед літніх людей тощо [2]. Іншим прикладом є ґрунтовна робота Е. Мак-Кінлі «Духовний зріст та піклування в четвертому віці життя» [3]. Певні узагальнення щодо специфіки пасторської роботи в багатоконфесійному та полікультурному суспільстві містить книга С. Айзенхандлер та Л. Томаса «Релігія, віра і духовність у пізньому віці» [4]. У вітчизняному гуманітарному просторі, не зважаючи на достатню кількість досліджень із соціальної сфери, благодійна діяльність релігійних організацій залишається не висвітленою. Християнський образ старості та релігійні інтерпретації смерті в контексті роботи з літніми людьми висвітлювала О. Тополь [5]. О. Крентовська [6] та М. Кухта [7] згадували громадські рухи, аналізуючи міжнародне співробітництво та зарубіжний досвід протидії негативним наслідкам старіння.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Благодійницька діяльність українських волонтерів-парафіян у сфері піклування про старих залишається не висвітленою у науковій літературі. Відтак наша публікація є першою спробою аналізу та популяризації такого виду соціальної роботи.

Постановка завдання. Метою статті є осмислення досвіду благодійницької діяльності волонтерів українських церков та релігійних общин у сфері опіки над літніми людьми.

Виклад основного матеріалу. Європейський курс, прийнятий Україною, спонукає зближувати вітчизняну соціальну політику з тими моделями протидії негативним наслідкам демографічного старіння, які були випробувані та довели свою дієздатність у країнах зі стабільною економікою. На думку М. Кухти, «євроінтеграція передбачає підвищення рівня життя, в першу чергу, рівня життя старших людей. В цьому є і свої позитивні сторони – це додатковий шанс перейняти передовий досвід розвинених країн, шляхом сприяння економічній та соціальній активності старших людей тонізувати економіку» [7, с. 71].

На сучасному етапі реформування системи соціального захисту в Україні гостро постає необхідність розбудови оптимальної стратегії підтримки літніх людей, яка має базуватися на продуманому розподілі завдань між державою, громадою та корпоративними структурами. Зарубіжний досвід свідчить про ефективність благодійницької роботи зі старіючими людьми, яку ініціюють релігійні організації. Цей напрямок доброчинності активно розвивається і в нашій державі. Чимало українських волонтерів, які опікуються літніми особами, є парафіянами традиційних церков та членами різноманітних релігійних громад.

Участь релігійних громад у створенні системи додаткової громадської опіки над літніми людьми важко переоцінити. Соціопитування, проведені в Україні, доводять, що старі охоче взаємодіють із представниками різних релігійних конфесій. Респонденти похилого віку, які назвали себе суспільно активними людьми, обговорюючи свої соціальні зв'язки, серед різноманітних неурядових організацій висунули на перше місце ветеранські та релігійні об'єднання [8, с. 238]. Це робить перспективним розширення співпраці між державними та релігійними структурами у тих сферах, що стосуються життя пенсіонерів.

На законодавчому рівні благодійна діяльність українських релігійних організацій здійснюється на підставі Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [9]. У статті № 23 «Добродійна і культурно-освітня діяльність релігійних організацій» йдеться про те, що для здійснення благодійної та культурно-освітньої діяльності релігійні організації можуть створювати товариства, братства, асоціації, інші об'єднання громадян. Вони також можуть здійснювати благодійну діяльність як самостійно, так і через громадські фонди.

Геронтологічна робота волонтерів українських релігійних організацій проводиться у декількох напрямках: догляд за немічними людьми похилого віку на дому, паліативна допомога, фінансова та матеріальна допомога самотнім, недієздатним та малозабезпеченим пенсіонерам, запобігання насильству над старими (профілактика геронтологічного еб'юзінгу), здійснення психологічної допомоги літнім особам, у тому числі через місіонерську діяльність, створення під патронатом релігійних організацій спеціалізованих цілодобових закладів догляду для літніх осіб, організація денних центрів підтримки для літніх людей, участь у системі безперервної освіти, відкриття на базі релігійних організацій університетів третього віку, спеціальна місіонерська робота з літніми людьми через релігійні ЗМІ (періодичні видання, радіо, телебачення, інтернет-ресурси тощо), залучення літніх людей до активної соціально-релігійної діяльності, в тому числі по догляду за немічними, хворими, сиротами і т. ін.

Україна є багатоконфесійною державою із сильною християнською традицією, в якій православ'я історично посідає домінуючі позиції. Релігійно найактивнішими і найсвідомішими є особи, які ідентифікують себе з протестантами, католиками, новітніми релігіями. Втім, до благодійницької діяльності в тій чи іншій мірі долучена велика кількість релігійних громад, що репрезентують світоглядні установки та ідеологію осіб різних віросповідань.

Вагомий внесок у справу піклування про старих роблять традиційні християнські церкви. Зокрема, масштабну діяльність розгорнула громадська організація «Елеос-Україна», яка є Синодальним відділом соціального служіння та благодійності УПЦ Київського Патріархату. Вона існує як платформа для взаємодії неурядових організацій, релігійних громад та державного сектору. Окрім інших благодійницьких завдань, «Елеос-Україна» ставить за мету піклування про людей похилого віку, а також паліативну допомогу невеликим хворим. Одним із діючих проєктів організації є «Будинок милосердя», який був заснований у 1999 р. у с. Греково-Олександрівка Тельманівського району в Донецькій області архієпископом Донецьким і Маріупольським Сергієм Горобцовим як притулок для літніх людей, що залишилися самотніми та мають тяжкі хвороби. Наразі ця місцина, на жаль, перебуває під окупацією, проте заклад продовжує свою роботу [10].

УПЦ (МП) також спрямовує свою роботу на опіку над літніми людьми, зокрема проводить регулярні благочинні акції «Старість у радість», якими керує Синодальний відділ у справах родини [11]. Волонтери доставляють у будинки престарілих подарунки, які збирають парафіяни, вітають стареньких із православними святами та спілкуються з ними. В різних областях України є відділення російських благодійних християнських фондів, наприклад, в Одесі працює організація «Милосердний самарянин», яка є філією православної благодійної місії Калужської єпархії Московського патріархату. Притулок «Милосердний самарянин» у Кіровоградській області регулярно отримує допомогу від служителів УПЦ (МП).

Міжнародний благодійний фонд «Карітас України» працює під патронатом УГКЦ, організовуючи роботу греко-католицьких волонтерів. Серед інших численних напрямків діяльності БФ «Карітас України» здійснює проєкт «Домашня опіка», спрямований на догляд і першу медичну допомогу самотнім літнім людям на дому, а також паліативним пацієнтам та хворим на ВІЛ/СНІД. В межах проєкту працює благодійна установа «Шпиталь ім. Митрополита Андрія Шептицького» у Львові із хоспісом (на 25-35 осіб) [12]. Волонтери «Карітас України» надають не лише первинну матеріальну і соціальну допомогу літнім особам, а й здійснюють психологічну та емоційну підтримку, залучаючи їх до активного соціального життя. «Карітас України» налічує близько 20 регіональних організацій у різних областях України, має велику кількість кваліфікованих працівників і волонтерів. Організована система високоякісного навчання, в тому числі обмін досвідом із закордонними колегами з міжнародної мережі, що об'єднує 165 національних відділів. Діяльність організації базується на християнських принципах і цінностях, але допомога надається всім нужденним незалежно від віросповідання, соціального становища, етнічного походження, статі, віку тощо [13].

В Україні також працює рух «Друзі Спільноти Св. Егідія» – всесвітньої католицької організації, створеної у 1968 р. Благодійна діяльність членів цієї спільноти, яка базується на ідеології екуменізму, спрямована на подолання соціальної несправедливості, культурного та релігійного розділення в суспільстві. Українські волонтери надають посильну допомогу літнім людям, особливо безпритульним та малозабезпеченим, та самотнім старим. Вони регулярно спілкуються з мешканцями будинків престарілих, керуючись паритетним принципом: молоді люди підтримують старих фізично та матеріально, натомість отримують позитивний заряд мудрості та віри [14].

Як і в інших країнах світу, до справи опіки над літніми людьми залучені представники української іудейської громади. Завдяки їх фінансуванню було відкрито декілька домів престарілих. В таких закладах особам похилого віку надана можливість жити згідно з традиціями іудаїзму. Стари продовжують вивчати Тору, разом відзначають єврейські свята, відвідують синагогу або спеціальні молитовні приміщення, отримують кошерне харчування та духовну допомогу від рабинів. Наприклад, у Києві працює будинок для самотніх євреїв похилого віку імені Жанет та Гаррі Вайнсбергів [15]. У Дніпрі місцевими благодійниками у тісному співробітництві з Бостонською єврейською общиною створено заклад для літніх людей «Бейт Барух» [16]. Не залишаються без уваги й ті пенсіонери, які мешкають удома самі або з родиною. Всеукраїнський єврейський благодійний фонд «Хесед-Ар'є» здійснює програми допомоги літнім людям «SOS», «Патронаж», «Допомога на дому» [17].

Хоча послідовники ісламу, згідно з принципами цього віровчення, є прихильниками виключно родинного піклування про старих, українські мусульмани також беруть участь у благодійній соціальній роботі. Прикладом є волонтерська організація «Мар'ям», яка охоплює переважно жінок-мусульманок [18]. Окрім інших напрямків діяльності, волонтери-мусульмани надають допомогу престарілим інвалідам та ветеранам другої світової війни, відвідують спеціалізовані заклади для осіб похилого віку.

Благодійницьку діяльність проводять і діячі харизматичних рухів. Всім українським об'єднанням харизматів притаманна надзвичайно активна проповідницька та благодійна діяльність. Результативною є їхня робота з наркоманами і алкоголіками, виражена у духовному піклуванні та заснуванні реабілітаційних центрів, благодійна допомога різним потребуючим категоріям населення, в тому числі малозабезпеченим та самотнім старим.

Менонітські общини, розташовані у Тернопільській області, тісно співпрацюють з добродійним фондом «Благодійність», організованим німецькими менонітськими громадами. Хоча їхня проповідницька діяльність орієнтована здебільшого на роботу з родинами, общинники допомагають також і самотнім літнім людям [19].

Церква євангельських християн-баптистів «Благодать» організовує патронаж осіб похилого віку, піклуючись не лише про духовний стан стареньких, а й допомагаючи фізично та матеріально [20]. Наприклад, команда з Рівненського відділення церкви регулярно відвідує Будинок соціального захисту людей похилого віку (с. Дядьковичі) для проповіді та допомоги [21].

Члени Церкви Ісуса Христа Святих Останніх Днів (мормони) також у межах широкої благодійної діяльності здійснюють допомогу своїм літнім одновірцям. Надання допомоги не членам Церкви здійснюється через благодійну організацію СОД («Latter-day Saint Charities»), яка не ставить перед собою місіонерських завдань, зосереджуючись на практичній допомозі літнім людям [22]. ЦІХСОД залучається до діяльності місцевої громади через добровільне служіння її членів. Програма «Руки допомоги мормонів» серед інших видів благодійної діяльності передбачає піклування про літніх на дому, а також збір коштів на забезпечення медичних закладів ліками та обладнанням, облаштування притулків для людей похилого віку, дітей та інвалідів [23].

Міжнародна організація «Армія Спасіння» [24], програма діяльності якої включає обов'язкову допомогу літнім людям, відкрилася в Україні в 1916 році, але невдовзі була закрита радянською владою. Після здобуття нашою державою незалежності «Армія Спасіння» відкрила в Україні декілька відділень, які, окрім інших видів добродійності, працюють із літніми людьми. Зокрема, філія «Київський Маяк» проводить спеціальні програми для людей похилого віку, наприклад, традиційну британську чайну церемонію «Five o'clock Tea». Соціальний центр Харківського корпусу Армії Спасіння організує роботу клубу активних пенсіонерів.

Міжнародний фонд Humanitarian Aid Response Team (HART) – всесвітня організація, яка плідно співпрацює з місцевими християнськими лідерами, угрупованнями і церквами. Регіональний відділ HART у Східній Європі прагне подолати бідність та дискримінацію, надати місцевим гро-

мадам інструменти для підтримки малозабезпечених верств населення. HART здійснює програму підтримки українських та молдавських пенсіонерів [25].

Благодійний християнський фонд «Солідарність» має за мету забезпечення права паліативних пацієнтів через підвищення потенціалу організацій громадянського суспільства в наданні юридичної допомоги для паліативних пацієнтів і адвокатуванні змін у нормативно-правовому середовищі та практики в галузі паліативної допомоги.

Християнська благодійницька місія (асоціація милосердя) «Емануїл», яка понад 20 років здійснює благодійницьку роботу в Україні, заснувала новий проект HelpUA. Він спрямований на покращення важкої соціальної ситуації на сході України, викликаній військовим конфліктом. Благодійники здійснюють допомогу найбільш вразливим мешканцям прифронтової зони – особам похилого віку, які не в змозі виїхати з небезпечних місць [26]. Християнська місія «Світло на сході», головною метою якої є євангелізація максимальної кількості населення, теж здійснює регулярну допомогу самотнім та малозабезпеченим пенсіонерам, а також будинкам престарілих та лікарням [27]. Схожою діяльністю займається й українська християнська місія відродження і милосердя «Добрий самарянин» [28].

До благодійницької діяльності долучені й неорелігійні організації орієнталістського напрямку. Наприклад, Міжнародне Товариство Свідомості Крішни (МТСК) в Україні [29], яке вважає милосердя і благодійність основним принципом своєї суспільної діяльності, здійснює активну допомогу нужденним. Гуманітарна місія «Харе Крішна – їжа життя» займається роздачею вегетаріанської їжі малозабезпеченим, інвалідам, людям похилого віку та хворим, а також багатодітним родинам. Крім того, місіонери надають духовно-психологічну допомогу знедоленим, незалежно від їх національної, релігійної або іншої приналежності.

Висновки. Благодійницька діяльність церков, місій та релігійних організацій на території України здійснює, безумовно, позитивний вплив на вирішення цілого комплексу соціальних, економічних, політичних, культурних проблем, пов'язаних зі старінням населення. Релігійна просвіта, яка є похідним видом благочинної роботи з літніми людьми, популяризує релігійні моделі старості, надає сенсу та значення останньому періоду життя людини. З іншого боку, соціальна допомога старіючому населенню є потужним важелем впливу на свідомість, чинником формування релігійного світогляду, сприяє євангелізації літніх осіб, є засобом конкурентної боротьби за паству, можливістю примноження кількості послідовників. В умовах, коли внаслідок кризових обставин допомоги потребує великий прошарок старіючого українського суспільства традиційні церкви втрачають домінуючий вплив у сфері соціального служіння. Усвідомлюючи це, традиційні конфесії, які не отримують потужної фінансової допомоги від зарубіжних благодійних організацій та здійснюють добровільну діяльність виключно з резервів місцевих пожертвувань, змушені активізувати інші засоби впливу на парафіян.

Україна є багатоконфесійною державою з чималим досвідом мирного співіснування та продуктивного благодійництва людей із різними віросповідними переконаннями. Тому церкви та релігійні організації можуть виконувати роль координаторів діяльності неурядових організацій, релігійних громад та державного сектору у сфері соціальної опіки. Подальша адаптація ефективних моделей соціальної роботи зарубіжних країн, а також залучення до благодійницької діяльності волонтерів різних релігійних громад, у тому числі й представників новітніх релігійних рухів, сприятиме покращенню складної геронтологічної ситуації в країні.

Література

1. Віденська Міністерська Декларація / Міністерська конференція Європейської економічної комісії ООН з питань старіння 19-20 вересня 2012, Відень, Австрія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Ministerial_Conference_Vienna/Otherdocuments/Vienna_Ministerial_Declaration_Ukrainian.pdf. – Дата останнього доступу: 18.06.2017. – Назва з екрану.
2. New Directions in Religion and Aging / ed. David B. Oliver – N-Y, London : Psychology Press, 1987. – 205 p.
3. MacKinlay, E. Spiritual Growth and Care in the Fourth Age of Life / Elizabeth MacKinlay J. Kingsley Publishers, 2006. – 272 p.
4. Eisenhandler, S. Religion, Belief, and Spirituality in Late Life / L. Eugene Thomas, Susan A. Eisenhandler. – Virginia : Springer Publishing Company, 1999. – 221 p.
5. Тополь, О. В. Реформування систем пенсійного забезпечення у різних країнах під впливом глобалізаційних процесів / О. В. Тополь // Політологічний вісник: зб-к наук. праць. – К. : ІНТАС, 2009. – Вип. 39. – С. 27-39.
6. Крентовська, О. П. Європейський досвід державного регулювання соціального розвитку в умовах старіння населення / О. П. Крентовська // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. – № 24. – С. 64-67.

7. Кухта, М. П. Проблема старіння в контексті євроінтеграції / М. П. Кухта // Молодий вчений. – № 4.1(31.1). – квітень, 2016. – С. 69-72.
8. Населення України: Імперативи демографічного старіння / С. Ю. Аксьонова, Б. О. Крімер, І. О. Курило [та ін.]. – Київ ь: Адеф-Україна, 2014. – 285 с.
9. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 № 5073-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>. – Дата останнього доступу: 18.06.2017. – Назва з екрану.
10. Архієпископ С. Горобцов про хоспіс «Будинок милосердя» / Паліативна допомога в Україні: Морально-етичні, психологічні та духовні аспекти : Всеукраїнська конференція (14-15 червня 2016 р., м. Харків) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eleos.com.ua/index.php/2015-12-09-18-08-49/materiali-z-konferentsij/item/1548-arkhiiepyskops-erhiihogobtsoprokhospisbudynokmyloserdia>. – Дата останнього доступу: 18.06.2017. – Назва з екрану.
11. Місія Синодальний відділ Української Православної Церкви у справах сім'ї: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://family.church.ua/>. – Дата останнього доступу: 18.06.2017. – Назва з екрану.
12. Благодійний фонд «Шпиталь ім. Митрополита Андрея Шептицького»: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://spital.org.ua/>. – Дата останнього доступу: 18.06.2017. – Назва з екрану.
13. Благодійний фонд «Карітас України» : офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.caritas-ua.org/>. – Дата останнього доступу: 18.06.2017. – Назва з екрану.
14. The Aged / Community of Sant'Egidio [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.santegidio.org/en/solidarieta/anziani/index.htm>. – Дата останнього доступу: 18.06.2017. – Назва з екрану.
15. Дом для одиноких євреїв пожилого віку ім. Жанетт і Гарри Вайнбергов / Еврейская Украина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.jewukr.org/observer/ea2003/page_show_ru.php?id=1864. – Дата останнього доступу: 18.06.2017. – Назва з екрану.
16. Дом для пожилых людей «Бейт Барух» / Федерация еврейских общин Украины: Днепропетровск. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fjc.org.ua/templates/articlecco_cdo/aid/1361363. – Дата останнього доступу: 18.06.2017. – Назва з екрану.
17. Всеукраїнський єврейський благодійний фонд «Хесед-Ар'є»: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.hesed.lviv.ua. – Дата останнього доступу: 18.06.2017. – Назва з екрану.
18. Евлоева, Т. Быть женщиной-мусульманкой... / Ислам в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://islam.in.ua/ru/obshchestvo/byt-zhenshchinoy-musulmankoy-ne-legche-i-ne-tyazhelee-chem-v-drugih-religioznyh-gruppah> – Дата останнього доступу: 18.06.2017. – Назва з екрану.
19. Меноніти на Тернопільщині: моляться за мир і не беруть зброї / RISU: Релігійно-інформаційна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://risu.org.ua/ua/index/monitoring/religious_digest/64231/ – Дата останнього доступу: 18.06.2017. – Назва з екрану.
20. Церква євангельських християн-баптистів «Благодать» : офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blagodat.in.ua>. – Дата останнього доступу: 18.06.2017. – Назва з екрану.
21. Служіння з людьми похилого віку / Церква євангельських християн-баптистів Благодать, м. Рівне [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blagodat.org.ua/>. – Дата останнього доступу: 18.06.2017. – Назва з екрану.
22. LDS Charities: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ldscharities.org/>. – Дата останнього доступу : 18.06.2017. – Назва з екрану.
23. Церква Ісуса Христа Святих Останніх Днів: офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mormonnews.org.ua>. – Дата останнього доступу: 18.06.2017. – Назва з екрану.
24. The Salvation Army's International : офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.salvationarmy.org/>. – Дата останнього доступу: 18.06.2017. – Назва з екрану.
25. Support for Seniors / Humanitarian Aid Response Team [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hart.ca/project/support-for-seniors/>. – Дата останнього доступу: 18.06.2017. – Назва з екрану.
26. Помощь пострадавшим в зоне военного конфликта на востоке Украины / СBN-Еммануил [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://helrua.org>. – Дата останнього доступу: 18.06.2017. – Назва з екрану.
27. Світло на сході (Українське місіонерське товариство): офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sns.org.ua>. – Дата останнього доступу: 18.06.2017. – Назва з екрану.
28. Добрий самарянин (Українська християнська місія відродження і милосердя): офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gs.lviv.ua>. – Дата останнього доступу: 18.06.2017. – Назва з екрану.
29. Світ Харе Кришна : офіційний веб-сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.vedic-culture.in.ua>. – Дата останнього доступу: 18.06.2017. – Назва з екрану.

Reference

1. Videnska Ministerska Deklaratsiia [Vienna Ministerial Declaration] (September, 2012). *Ministersjka konferencija Jevropejskoji ekonomichnoji komisiji OON z pytanj starinnja – Ministerial Conference UNECE on Aging*. Vienna, Austria. Retrieved from https://www.unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/Ministerial_Conference_Vienna/Other-documents/Vienna_Ministerial_Declaration_Ukrainian.pdf [in Ukrainian].
2. Oliver, D. B. (Eds.). (1987). *New Directions in Religion and Aging*. N-Y, London: Psychology Press [in Ukrainian].
3. MacKinlay, E. (2006) *Spiritual Growth and Care in the Fourth Age of Life*. Philadelphia: J. Kingsley Publishers [in English].
4. Eisenhandler, S., Thomas, L. (1999) *Religion, Belief, and Spirituality in Late Life*. Virginia: Springer Publishing Company [in English].
5. Topol, O. V. (2009). Reformuvannya system pensijnoho zabezpechennya u riznykh krayinakh pid vplyvom hlobalizatsiynykh protsesiv [Reforming pension systems in different countries under the influence of globalization]. *Politolohichnyy visnyk – Political Science Journal* (Vols. 39), (pp. 27-39). Kyiv, INTAS [in Ukrainian].

6. Krentovs'ka, O. P. (2009) Yevropeys'kyy dosvid derzhavnogo rehulyuvannya sotsial'noho rozvytku v umovakh starinnya naselennya [European experience of state regulation of social development in the context of population aging]. *Investytsiyi: praktyka ta dosvid – Investment: Practice and Experience*, 24, 64-67 [in Ukrainian].
7. Kukhta, M. P. (2016) Problema starinnya v konteksti yevrointehratsiyi [Aging in the context of European integration]. *Molodyy vchenyy – Young Scientist*, 4.1(31.1), 69-72 [in Ukrainian].
8. Aks'onova, S., Krimer, B., Kurylo, I. (2014). *Naselennya Ukrainy: Imperatyvy demografichnogo starinnya [The population of Ukraine: The imperative of demographic aging]*. Kyiv: Adef-Ukrayina [in Ukrainian].
9. Zakon Ukrayiny «Pro blahodiynu diyal'nist' ta blahodiyni orhanizatsiyi» (05.07.2012) [The Law of Ukraine «On charity and charitable organizations» №5073-VI]. Retrieved: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5073-17> [in Ukrainian].
10. Archbishop Horobtsov, S. (2016) Pro khospis «Budynok myloserdia» [About hospice «House of Mercy»]. *Vseukrainska konferentsiya: «Paliativna dopomoha v Ukraini: Moralno-etychni, psykholohichni ta dukhovni aspekty» – National Conference «Palliative Care in Ukraine: Ethical, psychological and spiritual aspects»*. Kharkiv. Retrieved from <http://www.eleos.com.ua/index.php/2015-12-09-18-08-49/materiali-z-konferentsij/item/1548-arkhiiepyskopserhihorobtsoprokhospisbudynokmyloserdia> [in Ukrainian].
11. Misiya Synodal'nyy viddil Ukrayins'koyi Pravoslavnoyi Tserkvy u spravakh sim'yi [Mission of the Synodal Department of the Ukrainian Orthodox Church in Family Affairs]. Retrieved from <http://family.church.ua/> [in Ukrainian].
12. Blahodiynnyy fond «Shpytal' im. Mytropolyta Andrey Sheptyts'koho» [Foundation «Hospital named Andrey Sheptytsky»]: the official website. Retrieved from <http://spital.org.ua/> [in Ukrainian].
13. Blahodiynnyy fond «Karitas Ukrayiny» [Foundation «Caritas Ukraine»]: the official website. Retrieved from <http://www.caritas-ua.org/> [in Ukrainian].
14. The Aged / Community of Sant'Egidio Retrieved from <http://www.santegidio.org/en/solidarieta/anziani/index.htm>. [in English].
15. Dom dlya odinokikh yevreyev pozhilogo vozrasta im. Zhanett i Garri Vaynbergov [House for single Jewish elderly named after Jeanette and Harry Weinbergov]. *Evreiskaia Ukrayna [Jewish Ukraine]*. Retrieved from http://www.jewukr.org/observer/ea2003/page_show_en.php?id=1864 [in Russian].
16. Dom dlya pozhilykh lyudey «Beyt Barukh» [House for the elderly «Beit Baruch»] / Federatsiya evreiskikh obshchin Ukrainy [Federation of Jewish Communities of Ukraine]. Dnepropetrovsk. Retrieved from http://www.fjc.org.ua/templates/articlecco_cdo/aid/1361363 [in Russian].
17. Vseukrains'kyy yevreys'kyy blahodiynnyy fond «Khesed-Ar'ye» [All-Ukrainian Jewish Charitable Foundation «Hesed-Arieh»]: the official website. Retrieved from www.hesed.lviv.ua [in Russian].
18. Evloeva T. Byt' zhenshchinoy-musul'mankoy... [To be a Muslim woman ...]. *Islam v Ukraini [Islam in Ukraine]*. Retrieved from <http://islam.in.ua/en/obshchestvo/byt-zhenshchinoy-musulmankoy-ne-legchei-i-ne-tyazhelee-chem-v-drugih-religioznyh-gruppah> [in Russian].
19. Menonity na Ternopil'shchyni: molyat'sya za myr i ne berut' zbroyi [Mennonites in Ternopil, praying for peace and not take arms] / RISU: Religijno-informacijna sluzhba Ukrainy [RISU: Religious Information Service of Ukraine]. Retrieved from https://risu.org.ua/ua/index/monitoring/religious_digest/64231/ [in Ukrainian].
20. Tserkva yevanhel's'kykh khrystyyan-baptystiv «Blahodat'» [Church of Evangelical Christians-Baptists «Grace»]: the official website. Retrieved from <http://blagodot.in.ua> [in Ukrainian].
21. Sluzhinnya z lyud'my pokhlyloho viku [Serving the elderly] / Cerkva jevanghel's'kykh khrystyjan-baptystiv «Blagodot'» [Church of Evangelical Christians-Baptists Grace]. Rivne. Retrieved from <http://blagodot.org.ua/> [in Ukrainian].
22. LDS Charities: official website Retrieved from <https://www.ldscharities.org/> [in English].
23. Tserkva Isusa Khrysta Svyatykh Ostannikh Dniv [The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints] Retrieved from <http://www.mormonnews.org.ua> [in Ukrainian].
24. The Salvation Army's International: the official website. Retrieved from <http://www.salvationarmy.org> [in English].
25. Support for Seniors / Humanitarian Aid Response Team. Retrieved from <http://hart.ca/project/support-for-seniors/> [in English].
26. Pomoshch' postradavshym v zone voennogo konfliktu na vostoce Ukrainy [Help to victims of military conflict in the East of Ukraine]. CBN-Emmanuyl [CBN-Emmanuel]. Retrieved from <http://helpua.org> [in Russian].
27. Svitlo na skhodi (Ukrayins'ke misioners'ke tovarystvo) [East Light (Ukrainian missionary society)]: the official website. Retrieved from <http://sns.org.ua> [in Ukrainian].
28. Dobryy samaryanyn (Ukrayins'ka khrystyians'ka misiya vidrodzhennya i myloserdya) [The Good Samaritan (Ukrainian Christian mission revival and mercy)]: the official website. Retrieved from <http://gs.lviv.ua> [in Ukrainian].
29. Svit Khare Kryshna [Hare Krishna World]: the official website. Retrieved from <http://www.vedic-culture.in.ua> [in Ukrainian].

Надійшла 19.04.2017

Бібліографічний опис для цитування :

Ангелова, А. О. Благодійна діяльність українських релігійних організацій у сфері опіки над літніми людьми / А. О. Ангелова // Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія. – 2017. – №1 (9) . – С. 7-13.